

Színház

Huszonöt esztendő

KÖNYV A MAI MAGYAR
SZÍNHÁZRÓL

A MAGYAR SZÍNHÁZI KULTÚRA folyamataiban az utóbbi negyedszázadot nagyjából egységes tömbbe összeálló korszakként szokták szemlélni. A korszak kezdetét az 1944-ben végrehajtott államosítástól számítják, de a színházi élet struktúráját átalakító inézkedést nemcsak szervezeti változásnak — „minden színház szubvencionált intézménnyé alakult” — tekintik, hanem a színházak működését befolyásoló műsorpolitikai, közönségnevelő — s még ha nem is teljesen egységes a kép — tartalmi, tehát művészi fordulatnak is. A magyar színház demokratizálódásának negyedszázados történetét mutatja be a napokban megjelent **A MAI MAGYAR SZÍNHÁZ** című reprezentatív kiadvány. A **Gondolat** kiadta nagy formátumú könyvben két tanulmány — mindkettő magyarul, angolul és oroszul is olvasható —, néhány tanulságos kimutatás és 283 fénykép található. A képek a legismertebb, legjelentősebb pesti és vidéki, prózai és zenés, felnőtt, ifjúsági és gyermekelőadásokról készültek és mindenekelőtt a színház vizuális, az előadások stiláris alakulási fázisait jelzik, dokumentálják. A két tanulmány közül Székely György a magyar színházi élet struktúrájával, Almási Miklós pedig a magyar dráma új hullámával foglalkozik, sajnos, rövidségük miatt mindkettő csak a jelzés szintjén.

SZÉKELY GYÖRGY, akit a színház alapos, tudós és nagyon értő szakemberének ismertünk meg eddigi könyveiből, ezúttal a mindössze néhány oldalas tanulmányában is arra törekszik, hogy a mai magyar színházi struktúra minden összetevőjét — legalább — megemlítsse, s hogy ezáltal áttekinthesse minél inkább a teljesség látszatát nyerje. Ami külön figyelmet érdemel írásban, az a színházi műsorrétegek jellemzése. Figyelmeztetve, hogy a színház ma Magyarországon „nem pusztán gondúzó, szórakoztató, hanem tudatformáló, műveltségterjesztő” feladatot lát el, rétegeire bontja a színházi repertoár a magyar klasszikus értékű drámai új interpretációs törekvéseitől a zenés színházakig megemlítve közben a világirodalom nagy klasszikus műveit — köztük a félmillió ember látta Tartuffe-öt és az egyvégből háromszázszor közönség elé került Hamletet, melynek címszerepét, mindenki tudja, Gábor Miklós tolmácsolta —, századunk idegen íróit, a moderneket és nem utolsósorban a magyar drámákat, az utóbbiak kapcsán nem hagyható említés nélkül, hogy ezek a színházak bemutatóinak 25—30 százalékát teszik.

Székely György a rövid tanulmányban módot ejt arra, hogy a színházak — a hol? —, a repertoár — a mit? — mellett a magyar színjátszás stílusának — a hogyan? — kérdését is érintse. Pontosan jellemzi az 1945 előtti lemaradás pótlásának két leglényegesebb stádiumát, a Sztanyiszlavszkij nevével fémjelzett színjátszás meghonosítását és a Sztanyiszlavszkijt meghaladó törekvéseket, a korszerűbb színjátszás igényét. Ami külön dicséri a tanulmány szerzőjét, hogy kiváló érzékeléssel kezdi a színházteremtő rendezők felsorolását a legvitálisabbal, Major Tamással, de pontosan jellemzi Marton, Várkonyi, Ádám, Vámos, Kazimir, Mikó és Békés rendezői törekvéseit és eredményeit is. Kár, hogy nem találta fontosnak Horvai István és a nála fiatalabbak, a legújabb törekvéseket ígérő Székely, Zsámbéki és Ruszt megemlítését. Ugyanakkor azonban jól látja, hogy a magyarországi színházi kultusz, a közönség érdeklődésének alapja mindenekelőtt a színész, a bel- és külföld által jogosan dicsért, valóban nagy színészegyéniségek.

Almási Miklós a mai magyar dráma modelljeit próbálja jelezni tanulmányában, melynek összefoglaló zárósoraiban a magyar „új hullám” karakterisztikus jegyeit sorolja fel: a groteszk-ironikus hangvétel iránti érzékenységet, a jelenhez „léptéket és mértéket” adó történelemfilozófiát, a morális — nem moralizáló! — érzékenységet és a színpadot „az élő ember aktív tereként” felfogó cselekményességet. Ezekhez a jellegzetességekhez Almási az „újfajta ténydrámát” jelző Darvas-műtől, a Szakadéktól indulva Örkeny Tótékján — az új hullám „első fecskéje” —, Görgey Gábor „abszurdon túli, groteszk” Rokokó háborúján, Gyurkovits Tibor „feketehumorú” művén Az öregén, Illés Endre Türelmetlen szeretőkjén, „egy értelmiséggeneráció átmeneti krízisét” bemutató Ki lesz a bálánya? című Csurka-drámán, Németh László életformaválságot vizsgáló Nagy családján, Gyárfás Miklós nemzedéki ellentétekre épülő vígjátékán az Egérúton, az „újraberendezkedés történelmi előfeltételeit és fázisváltozásait” vizsgáló

„gondolati dráma” Gyurkó Szerelem, Elektráján — ennek kapcsán tér ki a Huszonötödik Színház szellemi műhelyjelle-
gére —, három Illyés-mű, a történelem
újrafogalmazásának igényével írt Fáklya-
lángon, a politikus dilemmát tárgyaló Kü-
lönön és a világnézeti-morális válságot
boncolgató Malom a Séd-en, a lírikus
és a barbárság ellentétét kiaknázó musi-
cal, az Egy szerelem három éjszakáján át
valamint Vészi Endrének a környezet ál-
tal kitalált látszatok ellen harcoló Don
Quijotte-drámájáig ivelő dráma-seregszem-
lén jutott el. Néhány felsorolt mű valóban
különös jelentőségű, míg mások már vi-
tathatóbb értékűek, az sem bizonyos, hogy
a Németh-életműből A nagy család a leg-
kifejezettebben modellteremtő, s nem
utolsósorban az a tény is elgondolkoztató,
hogy helyes volt-e hallgatni az előzmé-
nyekről, Füst, Balázs, Remenyik, Háy drá-
máiról, s hogy nem kellett volna minden-
képpen helyet találni Sarkadi, Fejes, Mé-
szöly, Weöres, Pilinszky, Eörsi, Szakonyi
vagy Száraz nevének vagy talán egy-egy
művének is. A teljesség ugyanis nem tü-
ri az egyoldalú szemléletet, de az olyan
babonaszerű megállapítást sem, hogy „az
elmúlt tíz évben (...) nemcsak kísérleti da-
rabok születtek, hanem jelentős alkotások
is”. Ezek csökkentik a tanulmány értékét.
Érdekes és vitathatatlanul pontos észrevé-
tele azonban Almásinak, hogy a natura-
lizmus levetkőzésében, a korszerűbb for-
mányelv elterjedésében a pesti humor
atmoszférikus nyomásának is része volt.

Végezetül: a mai magyar színházi élet,
az utóbbi 25 év színháztörténetének jelen-
tős kiadványa született meg, s hogy mö-
götte színházi közvélemény is létezik bi-
zonyítják a közölt táblázatok legszembe-
tűnőbb adatai. Nevezetesen, hogy 1957 és
1971 között majd ötvenmillió látogatója
volt a magyar színházaknak, hogy ebben
az időszakban például Shakespeare művei-
nek 3897 előadását több mint kétmillió
ember látta. Jó lenne, ha nemcsak tájé-
kozódásra szolgálna, hanem negyedszázad
színházi életének, drámatermésének mono-
grafikus igényű feldolgozására is serken-
tene a Gondolat Kiadó ízléses kiadványa.